

REORGANIZACE REJSTŘÍKU TRESTŮ V ROCE 1952 ANEB „BITVA O SKŘÍNĚ“

IVANA BLÁHOVÁ

Rejstřík trestů je velmi důležitým nástrojem prosazování práva a zákonnosti, neboť obsahuje záznamy o trestech všech odsouzených osob. V 50. letech byly do rejstříku trestů zapisovány i tresty uložené trestními komisemi národních výborů za přestupky. V souvislosti s bouřlivou debatou nad zavedením rejstříku přestupků jeví se téma reorganizace evidence rejstříku trestů na počátku 50. let jako velmi aktuální. Právě při centralizaci rejstříku trestů v roce 1951 byla diskutována i otázka, podle jakého klíče by měly být evidovány i tresty uložené ve správním řízení trestním. Zásadní otázkou, kterou se zabývá tento příspěvek, je, zda byla reorganizace řádně naplánována a hmotně zajištěna. Nedílnou součástí je však i hledání souvislosti mezi faktickou reorganizací rejstříku trestů a změnami právní úpravy.

Cílem tohoto příspěvku je seznámit odbornou veřejnost s problematikou reorganizace rejstříku trestů především po stránce organizační a administrativní. Text je výstupem základního výzkumu činnosti ministerstva spravedlnosti v letech 1948–1953 a představuje pouze dílčí studii zaměřenou na otázky správy soudů a prokuratury a poskytuje vodítka pro další výzkum nejen řízení a správy justice, ale také tehdejší trestní politiky. Cílem příspěvku je prvotní, podrobný popis zkoumané problematiky, který spolu s dalšími výzkumnými výstupy umožní nahlédnout na činnost ministerstva spravedlnosti v daném období uceleněji, než bylo doposud možné, a analyzovat veškeré její aspekty ve vzájemném kontextu.

Studie vychází z materiálu zachovaného ve fondu Ministerstvo spravedlnosti v tzv. Klosově archivu¹, které se ukázaly jako neocenitelný materiál při zpracovávání tématu reorganizace rejstříku trestů. Náměstek ministra spravedlnosti JUDr. Karel Klos dostával v době svého působení na ministerstvu spravedlnosti mnoho důležitých písemností – často k vyřízení, jindy pouze na vědomí nebo pro vlastní informační potřebu. Na základě dosavadního výzkumu činnosti ministerstva spravedlnosti v letech 1948–1953 lze však říci, že to byl právě náměstek Klos, který disponoval informacemi ze všech oborů činnosti ministerstva. I proto je tzv. Klosův archiv jedním z nejdůležitějších pramenů poznání archivního fondu ministerstva spravedlnosti.

1 Národní archiv (NA), fond Ministerstvo spravedlnosti (MSP) (nezpracováno). Tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

Kromě materiálů z tzv. Klosova archivu vychází tento příspěvek také z tehdy platné právní úpravy rejstříku trestů a interních normativních aktů ministerstva spravedlnosti a vnitra, které ji prováděly. Součástí příspěvku je také popis postupu prací a jejich praktické realizace při centralizaci rejstříku trestů v roce 1951 a 1952.

Právní úprava rejstříku trestů na počátku 50. let

Právní úprava rejstříku trestů platná na počátku 50. let byla založena vládním nařízením č. 198/1922 Sb., o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky, které představovalo poměrně podrobný předpis čítající na 52 ustanovení, a dále také *Poučením o vyhotovování vzorců*. Změnu přineslo ustanovení § 111 zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.

Přijetí právních předpisů trestního práva v rámci právnícké dvouletky v červenci 1950 vyžadovalo přijetí prováděcích předpisů. V případě zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestního řádu, dále též jen trestní řád z roku 1950), šlo o předpisy, které se týkaly úpravy jednacího řádu soudů a prokuratur² a advokátního tarifu³. Kromě toho vydal ministr spravedlnosti také výnos, kterým se vydávají některé podrobnější předpisy pro řízení v trestních věcech.⁴

Jak vyplývá z materiálů nalezených v tzv. Klosově archivu, byla otázka tzv. evidence provinilců na pořadu dne již v lednu 1950, tedy v době, kdy se zákon č. 87/1950 Sb. teprve připravoval. V této době vedly evidenci rejstříku trestů podle zákona o zlidovění soudnictví krajské prokuratury, a to pro osoby, které se narodily v jejich obvodu. Rejstřík trestů byl rozdělen na čtyři oddíly:

Oddíl A – trestní listy o nepodmíněném odsouzení a zatykače,

Oddíl B – trestní listy o odsouzení podmíněném a zprávy o podmíněném propuštění z trestu,

Oddíl C – vyřazené trestní listy o odsouzení podmíněném a odsouzení zahlazeném,

Oddíl D – evidence osob zařazených do tábora nucené práce.⁵

Oddělení trestní legislativy ministerstva spravedlnosti doporučovalo na počátku roku 1950 zachování oddílů A, B i C, neboť jejich sloučení by vedlo k přehmatům při vydávání výpisů z rejstříku trestů. Naopak sloučení rejstříků vedených krajskými

2 V této oblasti byly prováděcími předpisy nařízení ministra spravedlnosti č. 192/1950 Sb., kterým se vydávají podrobnější předpisy pro řízení v trestních a občanskoprávních věcech (jednacím řádem), a nařízení ministra spravedlnosti č. 95/1952 Sb., kterým se vydává jednacím řádem pro soudy.

3 V návaznosti na přijetí zákona č. 114/1951 Sb., o advokacii, bylo vyhlášeno také nařízení ministra spravedlnosti č. 115/1951 Sb., kterým se stanoví sazby odměn za úkony právní pomoci poskytované advokátními poradnami (advokátní tarif).

4 Výnos ministra spravedlnosti ze dne 20. července 1950, č. 3442/50-132-IV/C, kterým se vydávají některé podrobnější předpisy pro řízení v trestních věcech. Věstník ministerstva spravedlnosti, 1950, č. 4–6, s. 37 an.

5 Tento oddíl vznikl v souvislosti s vydáním zákona č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce. Zavedení oddílu D mělo být jen přechodným opatřením, dokud správní úřady nezavedou vlastní evidenci.

prokuraturami do jediného rejstříku nemělo činit technické potíže ani vést ke ztížení práce soudů ani okresních prokuratur. Zároveň se doporučovalo spojení účinnosti nové právní úpravy rejstříku trestů s novým trestním zákonem.

V únoru roku 1950 vypracovalo oddělení trestní legislativy ministerstva spravedlnosti *Hlavní zásady nové evidence provinilců*⁶, podle nichž dosavadní evidence nevyhovovala ani co do rozsahu odsouzení, která se v ní zachycují, ani po stránce organizační. Hlavní zásadou mělo být společné vedení evidence soudy a správnými úřady. V praxi se tedy navrhovalo zavedení evidence potrestání národními výbory, protože některá dosud soudně trestná jednání se po přijetí zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákona, měla stát pouze přestupky. Další zásadou bylo zavedení centrálního rejstříku trestů pro celé území republiky, které mělo usnadnit práci soudů a úřadů, ale také sledování vývoje kriminality a vedení statistiky. Ze současného pohledu jeví se poněkud úsměvným, že pod zásadou zavedení jednoduché moderní organizace rejstříku trestů bylo třeba rozumět zavedení systému kartotéky: „*Kartotékový lístek se založí pro určitou osobu, když dojde prvá zpráva o jejím odsouzení. Další odsouzení téže osoby by se zaznamenávala na jejím kartotékovém lístku v časovém pořadí.*“⁷ Centralizace rejstříku trestů měla také usnadnit statistické zpracování dat, jehož výsledky by se sdělovaly přímo státnímu statistickému úřadu. Výpisy z rejstříku trestů měly být podle zásad nově upraveny tak, aby se mohly vydávat např. i národním podnikům, pokud šlo o jejich zaměstnance. Rejstřík trestů měl také evidovat výkon trestů a na výpise mělo být uvedeno, zda byl trest vykonán nebo ne.

Velmi zajímavá je zpráva ze dne 21. května 1950 týkající se návrhu na zřízení evidence provinilců z hlediska organizačního a úsporného hospodaření. Podle této zprávy, jejíž autor není nikde uveden, nelze počítat s uvolněním prostor pro rejstřík trestů v Praze na Malostranském náměstí, protože „*o přidělení rozhoduje vládní komise a my máme daleko větší podlahový průměr než ostatní úřady*“⁸. Ve věci plánované mechanizace rejstříku trestů zpráva uvádí, že národní podnik ARITMA sice vyrábí děrovací, třídící a tabulační stroje, ty by však mohly být dodány v roce 1951, jestliže by se podařilo zajistit investiční kvótu v prováděcím plánu na rok 1951 (k tomu bylo třeba dohodnout změnu výrobního plánu ARITMY se státním plánovacím úřadem). „*Podle získaných informací není v tomto směru mnoho naděje na úspěch a to proto, že nejsou potřebné výrobní stroje, že je naléhavá potřeba co největší výroby sériových strojů,*“⁹ píše se ve zprávě. Pro zajištění evidence rejstříku trestů se počítalo se 40–54 zaměstnanci, ovšem s upozorněním, že jejich přesun „*do Prahy by podstatně zhoršil beztak velmi svízelnou bytovou situaci justičních zaměstnanců činných v Praze.*“¹⁰ Náklady na zavedení centrální evidence rejstříku trestů se odha-

6 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

7 Tamtéž.

8 Tamtéž.

9 Tamtéž.

10 Tamtéž.

dovaly na 10 milionů Kčs¹¹. Shrnuto: „S hlediska všeobecných směrnic pro úsporné hospodaření bylo by možno – nehledě k technickým obtížím – souhlasit s projektem centrální evidence jenom tehdy, je-li centrální evidence provinilců skutečně nezbytně nutná. To ovšem z návrhu, který je naprosto předběžný, patrné není.“¹² V roce 1950 zkrátka zavedení centrálního rejstříku trestů nebylo přáno. Pokud však uvážíme, že ministerstvo spravedlnosti v první polovině roku 1950 předkládalo návrh trestního zákona a trestního řádu, a uvážíme-li, jaké problémy a zmatky provázely až do konce právě přípravu trestního řádu, nelze se divit, že zavedení centrální evidence rejstříku trestů nebylo v této době prioritou.

Presto představilo oddělení statistiky ministerstva spravedlnosti v červenci 1950 návrh na zřízení centrální evidence provinilců. Podle něj byla dosavadní decentralizace přežitá, a to s ohledem na současné technické možnosti. „Centrální rejstřík trestů usnadní především přehled o trestaných osobách, což bude mít značný význam, zejména s hlediska bezpečnosti státu. [...] Zvedení centrálního rejstříku trestů umožní totiž jednotné a přesné vedení evidence provinilců, usnadní se sledování vývoje kriminality a s tím spojené práce statistické [...]“¹³ Rejstřík měl být organizován pokud možno na podkladě mechanické práce, obsah každého trestního listu se měl přenést na děrovacím stroji do děrného štítku. Ty se pak měly řadit podle data narození. Děrný štítek měl být označen číslem občanského průkazu, resp. evidenčním číslem Ústřední národní pojišťovny. Jméno odsouzeného mělo sloužit pouze ke kontrole správnosti vyhledávání. Vymuté štítky neměly být zakládány zpět ručně, ale za pomoci třídícího stroje.¹⁴ Výpisy měly být pořizovány opisem pomocí tabulačního stroje na příslušné formuláře. Za zásadní technický problém bylo považováno převedení obsahu trestních listů¹⁵ na děrné štítky. Návrh již počítal s tím, že centralizace rejstříku trestů bude otázkou následujícího roku, nebo i dvou let.

Zatím bylo třeba přijmout novou právní úpravu v návaznosti na přijetí nového trestního zákona a trestního řádu. Na základě obecného zmocňovacího ustanovení § 325 trestního řádu z roku 1950, podle něhož byli ministr spravedlnosti a ministr národní obrany zmocněni, aby k provedení trestního řádu vydali nařízení, vydal ministr spravedlnosti dne 31. července 1950 nařízení o rejstříku trestů. Toto naříze-

11 Tato suma se podle zprávy rovnala jedné šestině nejvyšší roční částky, kterou měla celá československá justice na všechny investiční potřeby.

12 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

13 Tamtéž.

14 Návrh počítal s 80 skříněmi a jednou místností o ploše 250 m² a dalšími osmi až deseti místnostmi pro umístění strojů (odhadovaný počet strojů byl 5 děrovacích strojů, 3 stroje třídící, 2 stroje tabulační a 1 sklad. tabulačních pásů). Dále bylo třeba k dokonalejší mechanizaci ještě popisovací stroj k mechanické reprodukci vyděrovaných údajů písmem na štítek a kopírovací stroj k automatickému opsání obsahu vadných a opotřebovaných štítků na štítky nové. Tyto stroje se však v Československu v roce 1950 nevyrobily.

15 Podle návrhu nové organizace rejstříku provinilců z 1. 12. 1950 šlo o převedení obsahu 2 200 000 trestních listů.

ní bylo následující den, tedy 1. srpna 1950 zveřejněno ve Sbírce zákonů pod číslem 117 a spolu s novými kodexy trestního práva soudního¹⁶ a trestního práva správního¹⁷ nabylo též den účinnosti.

Nařízení ministra spravedlnosti č. 117/1950 Sb., o rejstříku trestů, bylo poměrně stručné, čítalo pouze devět ustanovení, a proto bylo dále provedeno výnosem ministra spravedlnosti o vedení rejstříku trestů.

Podle nařízení o rejstříku trestů vedli rejstříky trestů krajští prokurátoři. Tresty se zapisovaly do rejstříku trestů podle kraje, v jehož obvodu se narodila osoba, jíž se zápis týkal. V případě osob narozených v zahraničí nebo osob, jejichž místo narození nebylo možné zjistit, se tresty zapisovaly do rejstříku trestů vedeného krajským prokurátorem v Brně. Za účelem zápisu do rejstříku trestů byly soudy, úřady a veřejné orgány povinny sdělovat krajskému prokurátoru všechny důležité skutečnosti, a to včetně těch, které byly důležité pro změnu tohoto zápisu.

Do rejstříku trestů se zapisovaly jednak tresty pravomocně uložené soudem, jednak tresty uložené soudy cizích států (ty ovšem pouze na příkaz ministra spravedlnosti). Rejstřík trestů byl rozdělen na dva oddíly označené písmeny A a B. Do oddílu A se zapisovaly tresty nepodmíněně uložené¹⁸ a dále tresty podmíněně odložené, byl-li nařízen výkon trestu. Do oddílu B se zapisovaly tresty nápravného opatření, tresty podmíněně odložené, jestliže nebyl nařízen výkon trestu, a zahlazená odsouzení. Osvědčil-li se podmíněně odsouzený nebo bylo-li jisté, že podmíněně odložený trest nemůže již být vykonán¹⁹, anebo bylo-li nápravné opatření vykonáno, byly zápisy týkající se nepodmíněně uložených vedlejších trestů přeneseny z oddílu A do oddílu B. Dosavadní oddíly C a D byly zrušeny a trestní listy v nich založené měly být podle výnosu ministra spravedlnosti o vedení rejstříku trestů přeraženy do oddílu B. Nové rozhodnutí nebo změna původního rozhodnutí, k nimž došlo po zápisu do rejstříku trestů, se rovněž vyznačovaly. Jestliže však toto rozhodnutí nebo změna původního rozhodnutí odůvodňovaly zápis trestu do jiného oddílu, bylo třeba původní zápis přenést. Z rejstříku trestů se odstraňovaly pouze zápisy týkající se osob starších osmdesáti let a osob, které zemřely.

Výpis z rejstříku trestů se vydával jen soudu, úřadu nebo veřejnému orgánu anebo osobě, jíž se zápis týká, a to na jejich žádost. Výpis z oddílu B bylo možné vydat jen k účelu trestního řízení. Z tohoto poměrně striktního ustanovení existovala výjimka, která umožňovala vydat výpis i v případech, kdy nebyly splněny shora

16 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, a zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

17 Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní, a zákon č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním (trestní správní řád).

18 Trest nápravného opatření se do části A zapisoval pouze tehdy, byl-li tento trest nebo jeho zbytek přeměněn v trest odnětí svobody

19 Např. podle ustanovení § 28 odst. 2 zákona č. 86/1950 Sb., trestního zákona, nemohl být již podmíněně odložený trest vykonán ve chvíli, kdy se na pachatele hledělo, jako kdyby nebyl odsouzen, z důvodu že soud nerozhodl o tom, že se pachatel osvědčil do dvou let od uplynutí zkušební doby (absenci tohoto rozhodnutí však nesměl pachatel sám způsobil).

uvedené podmínky, a to jestliže to vyžadoval důležitý obecný zájem.

Výnos ministra spravedlnosti č. 3927/50-IV/3, o vedení rejstříku trestů, byl vydán 1. srpna 1950 a otisknut v sedmém čísle Věstníku ministerstva spravedlnosti ze dne 15. srpna 1950.²⁰ Výnos byl rozdělen na tři části, které se týkaly vyhotovování trestních listů a podávání zpráv rejstříku trestů, zápisů do rejstříku trestů a výpisů z rejstříku trestů. Poslední, čtvrtá část obsahovala přechodná ustanovení.

Ohledně vyhotovování trestních listů a podávání zpráv rejstříku trestů výnos stanovil, že po právní moci rozhodnutí vyhotovila kancelář okresní nebo státní prokuratury trestní list. Každý odsouzený měl mít svůj vlastní trestní list, ty byly přitom žluté pro muže a šedé pro ženy. Trestní list měl být zaslán krajské prokuratuře, která byla k vedení rejstříku trestů o odsouzeném příslušná podle nařízení ministra spravedlnosti o rejstříku trestů. V případě cizinců se vyhotovoval jeden trestní list navíc, který se pak zasílal ministerstvu spravedlnosti. Naopak v případě odsouzení československých občanů v cizině vyhotovovala krajská prokuratura trestní list na základě zprávy od ministerstva spravedlnosti.

Výnos zároveň ukládal okresním prokurátorům a státní prokuratuře informovat krajskou prokuraturu příslušnou k vedení rejstříku trestů také o dalších skutečnostech, než které vyplývaly z podrobnějších předpisů pro třízení v trestních věcech²¹, zejména o každém dodatečném nebo novém rozhodnutí, které se dotýkalo původního rozsudku (např. rozhodnutí o tom, že se odsouzený osvědčil nebo o zahlazení odsouzení).

Výnos ministra spravedlnosti dále stanovil přesnější pravidla pro zápis uložených trestů do trestních listů, bližší podmínky přerazování trestních listů a vyznačování změn v trestním listě. Šlo především o návod, jak vyplňovat jednotlivé rubriky trestních listů. Kromě toho výnos také stanovil postup při žádosti o výpis z rejstříku trestů. Ta se podávala na stejném tiskopise jako později vlastní výpis z rejstříku trestů. Výpisy vydávala kancelář prokuratury v samostatné působnosti. Podle výnosu měl úplný výpis z rejstříku trestů podávat obraz o všech skutečnostech zapsaných v trestním listu. Pokud se nevydával výpis z oddílu B, stanovil výnos, které tresty neměly být do výpisu zahrnuty. Ohledně výjimky, která umožňovala vydat výpis z rejstříku trestů v případě, že to vyžadoval důležitý obecný zájem, výnos stanovil pouze tolik, že o vydání výpisu rozhoduje krajský prokurátor.

20 Výnos ministra spravedlnosti ze dne 1. srpna 1950, č. 3927/50-IV/3, o vedení rejstříku trestů. Věstník ministerstva spravedlnosti, 1950, č. 7, s. 87 an.

21 Výnos ministra spravedlnosti ze dne 20. července 1950, č. 3442/50-132-IV/C, kterým se vydávají některé podrobnější předpisy pro řízení v trestních věcech. Věstník ministerstva spravedlnosti, 1950, č. 4–6, s. 37 an.

Reorganizace rejstříku trestů v roce 1952

Vrátme se ale zpět k návrhu reorganizace a centralizace rejstříku trestů, který se objevil na počátku roku 1950. V tzv. Klosově archivu se dochovaly zápisy ze schůzí komise pro zřízení ústředního rejstříku trestů²². Předsedou komise se stal dr. Zdeněk Müller z oddělení statistiky ministerstva spravedlnosti. První schůze se konala již 23. října 1950 a účastnili se jí zástupci I. až IV. odboru ministerstva spravedlnosti a náměstek generálního prokurátora dr. Miroslav Vošahlík, někdejší přednosta odboru III. Trestní právo ministerstva spravedlnosti. Od příští schůze se měl jednání účastnit také zástupce Sboru vězeňské stráže. Smyslem zřízení centrální evidence rejstříku trestů mělo být usnadnění styku občanstva s úřadem rejstříku trestů, dále větší bezpečnost a kontrolovatelnost úplnosti všech zápisů u každého odsouzeného a úplnosti vydávaných výpisů. Konečně měla být zvýšena operativnost kriminální statistiky a zhospodárněno podávání hlášení k účelům rejstříkovým a statistickým s tím, že *„operativnost umožňuje lepší sledování stavu třídního boje a sil v něm působících.“*²³

V návaznosti na první schůzi komise připravilo oddělení statistiky ministerstva spravedlnosti návrh na organizaci ústředního rejstříku provinilců. Mezi hlavní zásady patřily naprostá spolehlivost, přesnost a úplnost údajů v zápisech a vysvědčeních z nich poskytovaných, lepší služba občanstvu při poskytování vysvědčení a ekonomizace provozu. Ohledně formy zápisů do rejstříku připadaly v úvahu tři varianty:

1. zápis na děrném štítku pro statistické stroje,
2. zápis na kartotéčním listě, tj. jako odsouzení do srpna 1950, řazená podle osob – na jednom trestním listě konkrétního odsouzeného byla vždy všechna jeho odsouzení,
3. zápis ve stejné formě, která byla dosud užívána, tj. každé odsouzení zaznamenané na samostatném trestním listě; odsouzený tedy mohl mít více trestních listů – nedocházelo k přepisování ani doplňování, nové listy se zakládaly do kartotéky. Toto řešení také doporučilo oddělení statistiky s tím, že měly být odstraněny některé závady, např. abecední řazení mělo být nahrazeno řazením číselným.

Dále se návrh zabýval uspořádáním funkce ústředního rejstříku provinilců, tedy vyřizováním běžné agendy (doručování informací, zápisy, změny v zápisech a žádosti o výpis), a systémem kontroly. Samostatná část byla věnována způsobu převodu starého rejstříku trestů do nového systému, který se měl odehrát po etapách, a dále potřebě pracovníků, věcného vybavení a nákladů.²⁴

Druhá schůze komise pro zřízení ústředního rejstříku provinilců se konala dne 6. prosince 1950 se zástupcem ministerstva národní bezpečnosti dr. Zdeňkem

22 Komise zřejmě nebyla úředně založena, neměla ani vlastní statut. Název komise je převzat ze zápisů v původní podobě, a proto není komise nazývána v celém textu jednotně.

23 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

24 Celkové náklady zde vyčísleny nejsou, avšak pouze nákup nejnütnejších strojů si měl vyžádat investici ve výši více než 5 milionů Kčs.

Aneltem. Důvodem svolání schůze byl dopis ministerstva národní bezpečnosti, které se ohradilo proti tvrzeným nedostatkům ve vedení evidence provinilců. Dr. Anelt podpořil vznik jednotné a centrální evidence provinilců, která by obsahovala i tresty uložené za přestupky, resp. alespoň za některé z nich. Komise se následně usnesla, že soudům a prokuraturám bude připomenuta jejich povinnost hlásit výsledky trestního řízení složkám národní bezpečnosti. Z obsahu usnesení dále vyplývá, že evidence přestupků původně narazila na odpor ministerstva vnitra.

Další schůze komise pro zřízení ústředního rejstříku provinilců se konala již 19. prosince 1950 a zúčastnili se jí opět zástupci všech věcných odborů ministerstva spravedlnosti a zástupce velitelství Sboru vězeňské stráže. Komise jednala o otázce, jaké správní přestupky by měly být do evidence zahrnuty, nedošla však k jednoznačnému závěru, zda by měl být kritériem pro evidenci orgán, který o přestupku rozhodoval, nebo uložený trest. Většina účastníků byla toho názoru, že by se měla evidovat potrestání za správní přestupky vyslovená nálezy trestních komisí okresních národních výborů, neboť ty projednávaly pouze závažnější přestupky. Naopak menšina účastníků navrhovala zvolit jako kritérium uložený trest, tedy evidovat jen případy, kdy byl uložen trest odnětí svobody na jeden měsíc a více.

Na schůzi komise dne 24. ledna 1951, byly probírány připomínky k referátu o problémech poskytování informací (výpisů, zprávy) z rejstříku trestů. Jeho závěrem je požadavek vybavení rejstříku trestů tak, aby vyřízení žádosti netrvalo déle než dva dny od jejího přijetí a aby se žádosti podávaly na stejném formuláři, na němž pak bude žádost vyřízena. Z hlediska terminologického se navrhovalo nazývat celý aparát rejstřík trestů, nikoliv rejstřík provinilců.

V této době se zkomplikovala také situace ohledně dodání strojů pro rejstřík trestů. Podle zprávy pro náměstka Heráfa ze dne 13. února 1951, kterou dostal na vědomí také náměstek Klos, odmítal národní podnik ARITMA přes dřívější dohody stroje zhotovit. Jako možné řešení se ukázala výměna strojů se Středočeskými uhlenými doly (dále jen SUD). Podstatou této výměny by bylo předání a úprava již zaběhnutých, ale nevyužívaných strojů SUD rejstříku trestů a zadání zakázky na výrobu strojů, které SUD potřebovaly.

Mezitím, 30. ledna 1951 vznikl další návrh nové organizace rejstříku trestů, podle něhož měla evidence odsouzených dva základní nedostatky. Prvním tvrzeným nedostatkem byla neexistence evidence osob potrestaných orgány lidové správy, jejichž působnost se vztahovala „na celou řadu významných přestupků a to zejména i politické povahy v užším smyslu.“²⁵ Druhým nedostatkem bylo, že evidence soudních provinilců byla dosud vedena zastaralou technikou kancelářské práce. Možnou námitku proti centralizaci rejstříku trestů spočívající v omezení přístupu k informacím z tohoto registru, pokud by byl dostupný pouze na jediném místě v Československu, vyvrací materiál s poukazem na demografické statistiky, podle

25 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

nichž již od roku 1930 většina obyvatel Československa nebydlela v kraji, kde se narodila, a že tedy zjišťování, který z devatenácti rejstříkových úřadů vede evidenci o konkrétním obviněném je náročnější, než zaslat žádost centrálnímu rejstříku trestů. Nový rejstřík trestů měl být tedy centrálně vedený pro celé území státu, měl být společný pro evidenci odsouzení soudy a správními úřady, měl být jednoduše a moderně organizován. Materiál proto důrazně požadoval definitivní dohodu mezi ministerstvem spravedlnosti, vnitra a národní bezpečnosti o otázce evidence správních trestů. V květnu 1951 byl materiál doplněn o část věnovanou plánovanému rozšíření evidence soudně potrestaných osob o evidenci trestů uložených lidospřávou.²⁶

Dne 5. března 1951 proběhla na ministerstvu spravedlnosti porada referentů ministerstva spravedlnosti, ministerstva národní bezpečnosti a vnitra se členy komise pro zřízení ústředního rejstříku trestů. Podkladem pro jednání, které se týkalo především evidovaných údajů o odsouzených a možnosti jejich využití při třídění lístků v evidenci, byl materiál ze dne 30. ledna 1951. Dr. Müller hned na jednání počátku uvedl, že údaj pořadové číslovky dne narození v zápisech rejstříku trestů nebyl „dostatečně způsobilý k tomu, aby se podle něho mohlo provést takové základní roztrídění všeho materiálu rejstříku, které by spočívalo na zásadě, že onen údaj souhlasí se skutečností.“²⁷ Proto měla evidence v rejstříku trestů spočívat na prvních čtyřech cifrách celostátní číselné evidence občanů. Evidovat se mělo číslo občanského průkazu, původní příjmení a jméno, nynější příjmení, data narození (včetně místa), poslední bydliště a po přechodnou dobu zpočátku též jména a příjmení rodičů.

Ministerstvo vnitra na této poradě deklarovalo svůj zájem na tom, aby v ústředním rejstříku trestů byly evidovány všechny přestupky bez omezení (nakonec bylo vyňato blokové řízení). Účastníci jednání se shodli, že se v rejstříku trestů nebude evidovat výkon trestu a tato agenda tak zůstane plně v kompetenci Sboru vězeňské stráže. Ministerstvo národní bezpečnosti navrhlo na jednání sloučení rejstříku trestů se všeobecnou (kádrovou) evidencí občanů. Proti tomu se postavili zástupci ministerstva spravedlnosti nejen s praktickými námitkami, ale také s argumentem, že takový návrh přesahuje úkol ministerstva spravedlnosti. Dr. Müller k tomu poznamenal, že existence ústřední kádrové evidence by měla být občanům utajena, a proto není vhodné ji spojovat s rejstříkem trestů, s nímž jsou občané ve styku. Otázka vztahu k zamýšlené ústřední kádrové evidenci však zůstala spolu s tím, komu a k jakým účelům poskytovat výpisy z ústředního rejstříku trestů, nevyřešena.

Další porada se zástupci ministerstva vnitra a národní bezpečnosti proběhla na ministerstvu spravedlnosti dne 22. března 1951. Zde bylo s konečnou platností dohodnuto, že evidenci výkonu trestu povede odděleně Sbor vězeňské stráže. Dále

26 K evidenci 80 – 100 000 osob ročně by tak přibýlo cca 200 000 případů správně potrestaných.

27 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

se účastníci dohodli, že evidovány budou v rejstříku trestů všechny přestupky (opět s výjimkou blokového řízení) a že vztah k ústřední kádrové evidenci bude řešen až ve chvíli, kdy bude tato evidence realizována.

Zástupci ministerstva národní bezpečnosti na poradě silně kritizovali vydávání výpisů soukromým osobám, tvrdili, že nemá smyslu, aby soukromé osoby mohly dostávat – třeba jen o sobě (!) – výpis z rejstříku trestů a že dosavadní systém umožňuje cizím agentům zneužití vědomostí o rejstříkových zápisech. Způsob takového zneužití však dr. Kroček neuvedl. Dr. Lukeš napadl rejstřík trestů jako nemarkistickou instituci a žádal, aby rezort spravedlnosti podrobil věc revizi ve spolupráci s kádrovými pracovníky. Za ryzí formalismus označil stav, „*když občané jsou nuceni vyžadovat si výpis z oddílu A a když se jim skutečně tento výpis dává a v praxi se podle něho provádí kádrová práce.*“²⁸ Ohledně vydávání výpisů z rejstříku trestů uvedl dr. Šimák z ministerstva spravedlnosti, že cílem je, aby o výpis žádaly fyzické osoby – potenciální zaměstnanci, nikoliv národní podniky, neboť vyřízení žádosti fyzické osoby je zpoplatněno.²⁹

V dubnu 1951 zpracoval dr. Ondrák, zřejmě pracovník oddělení statistiky ministerstva spravedlnosti, v rámci své socialistické smlouvy³⁰ referát o problémech zápisů v ústředním rejstříku trestů. Již dříve bylo zjištěno, že číslo data narození není vhodným kritériem pro řazení evidence rejstříku trestů. Dr. Ondrák však zjistil, že záměr vést evidenci rejstříku trestů podle čísel přidělovaných pro občanské průkazy byl komplikován hned několika skutečnostmi. Jednak panovala obava, že přidělování čísel pro občanské průkazy nebude do konce roku 1951 dokončeno, jednak zde existovaly překážky faktické (kartotéka Ústřední národní pojišťovny obsahovala zápisy o ženách podle jejich současného příjmení, zatímco rejstřík trestů pracoval s příjmením rodným, a problémy mohlo přinést také přidělování čísel osobám, které byly v rejstříku zapsány, ale neměl jim být vydán občanský průkaz – např. vysídlenci).

Tyto důvody vedly k tomu, že ministerstvo spravedlnosti hodlalo ustoupit od řazení podle tzv. legitimačních čísel občanských průkazů. Prozatímně měly být záznaky řazené pouze podle prvních šesti čísel legitimačního čísla, tedy podle čísel roku, měsíce a dne narození (a dále v případě shody podle jména v abecedním pořadí). Nevýhody dosavadního lustrování v rejstříku trestů měly být odstraněny vytvořením kartotéky, v níž by byla vyhledána osoba, a teprve poté by byl vyhledán její trestní list. Za zásadní překážku vytvoření tohoto systému označil dr. Ondrák zejména chyby v datech narození v dosavadním rejstříku.³¹ Tyto byly způsobeny

28 Tamtéž.

29 Poplatek za výpis činil 30 Kčs.

30 Dr. Ondrák pojal zpracování referátu jako svůj socialistický závazek do 28. 2. 1949, avšak definitivní podobu svého referátu odevzdal až v dubnu po meziministerských poradách ohledně nové organizace rejstříku trestů.

31 Nejvyšší chybovost vykazovala čísla označující den narození, naopak v číslu měsíce a roku byly chyby výjimečné.

jednak tím, že soudy v poslední době nevyžadovaly ověření dat v matrice (leda v případech závažnějších zločinů), jednak tím, že při přepisování trestních listů docházelo k písarským chybám. Problémem nebyly ani tak trestní listy jedné osoby s různými daty narození (ledaže by ani jediné nebylo správné, nebo by všechna byla stejná, nikoliv však správná), ale spíše jediný trestní list s nesprávným datem narození.³² Dále byly v referátu podrobně rozvedeny úvahy o nejlepšímu systému evidence, o systému osobních děrných štítků, které měly být řazeny v prvním řádu dle původního příjmení, a lustračních pásů.

Při dalším jednání, které proběhlo na poverenictvu spravodlivosti v Bratislavě dne 2. května 1951 vyvstala otázka odstranění zápisů o trestných činech, které vyvěraly z revoluční činnosti proti kapitalistickému zřízení. Padl zde návrh využít reorganizaci rejstříku trestů „*k očištění od nevhodných a nesprávných zápisů*“.³³ Svě stanovisko k tomuto záměru sdělil náměstek Dressler v přípise ze dne 10. května 1951 náměstkovi Klosovi. Dressler rozhodně nepovažoval za vhodné uzákonit vymazávání předválečných trestů, neboť by šlo o věc velmi složitou – každý jednotlivý případ by se musel přezkoumávat. Postavil se také proti generálnímu škrtnutí politických trestů, protože se týkaly i hlinkovců, henleinovců a maďarských fašistů. Naopak neměly být do nové evidence rejstříku trestů přenášeny ty zápisy, které měly být podle nových trestních předpisů již vymazány, ale nestalo se tak. Rovněž ministerstvo národní bezpečnosti s výmazy některých zápisů nesouhlasilo, neboť z kádrového hlediska by mělo v evidenci zůstat i to, co konkrétní osobě svědčí (např. revoluční činnost za první republiky). Masové vylučování zápisů nebylo podle komise technicky proveditelné, neboť by zaměstnalo „*prokuratury záplavou papíru, nehladě k pochybnostem, které věci by měl[y] do této akce pojmout a které nikoliv*“.³⁴ Větší zahlazování z popudu ústředních orgánů mělo dle komise proběhnout, až bude v provozu centrální rejstřík trestů.

Na další a také nejdější schůzi komise pro soustředění rejstříku trestů konané dne 23. května 1951 byl diskutovány výsledky prohlídek všech slovenských a části českých rejstříků, návrhy na odstranění tzv. nevhodných zápisů a výnos ministra spravedlnosti, kterým byly stanoveny úkoly první a druhé etapy reorganizace rejstříku trestů. V první etapě mělo být řazení zápisů v evidenci rejstříku trestů provedeno tak, že zápisy měly být rozděleny do 19 skupin podle dosavadních rejstříků a zřízena jedna zvláštní skupina pro osoby narozené v zahraničí. Zápisy ve skupinách měly být rozděleny podle pohlaví a dále podle data narození a rodného

32 Dr. Ondrák vylíčil ve svém elaborátu výhody řazení podle dat narození oproti jmennému řazení: „*Např. v pražském rejstříku je v oddíle A zaspáno 763 Nováků (mužů). Rozdělíme-li je podle let a měsíců narození, tedy podle pouhých 4 míst legitimačního čísla, vznikne 465 skupin, při čemž v 257 skupinách bude po jedné osobě, v 143 po dvou, v 48 po třech, 4 po pěti a ve 2 po šesti osobách. Naproti tomu, rozdělíme-li je podle křestních jmen, vzniknou pouze 53 skupiny s četností mezi jednou a 149 (průměrná četnost je 14)*.“ NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

33 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

34 Tamtéž.

příjmení. Jako další znaky měly být používány křestní jména, místo narození, koncovky legitimačního čísla, příp. i jména rodičů. O každé osobě měl být zřízen děrný štítek s původním příjmením a křestním jménem, číslem kraje rodiště, prvními šesti místy legitimačního čísla, případně koncovkou legitimačního čísla. Tyto osobní štítky měly být uloženy v lepenkových krabicích o objemu 1000 ks ve skupinách podle dílů lustračního pásu.³⁵

Pokud jde o úkoly stanovené pro první etapu reorganizace rejstříku trestů, mělo dojít především k vyřízení věcí, které napadly do konce roku 1949, a ke sloučení a rozluce materiálu v důsledku změn v obvodech krajů. Dále měl být materiál z oddílů C a D přerazen do oddílu B. Následně měl být obsah oddílů A a B zrevidován (za tím účelem byl předepsán přesný postup práce) a materiál obou oddílů tzv. vtříděn do sebe tak, aby tvořily jedinou abecední posloupnost podle jmen. V praxi tak tedy mělo dojít ke sloučení všech zápisů, tj. všech oddílů trestních listů na jednom místě. Poškozené nebo vadné trestní listy měly být v této fázi opraveny (podlepeny nebo přespány).

Ve druhé etapě měly následovat revize osobních dat na trestních listech. V této souvislosti žádalo ministerstvo spravedlnosti součinnost ministerstva vnitra. Krajské prokuratury měly v případě pochybností obesílat zvláštním dotazníkem místní národní výbory pověřené vedením matrik, aby byly pochybnosti, nedostatky nebo rozpory ohledně evidovaných osob odstraněny. Přitom nemělo být nižším složkám správy sdělováno, že jde o evidenci provinilců, což však mohly místní národní výbory lehce dovodit ze skutečnosti, že dotazníky zasílaly krajské prokuratury.

Dále měly být trestní listy zkontrolovány, zda byly správně spojeny, a mělo být ověřeno, zda jsou v rejstříku založeny jen takové trestní listy, které na základě údaje o rodišti do evidence konkrétní krajské prokuratury náleží. V další fázi měly být trestní listy opatřeny číslem občanského průkazu nebo alespoň jeho počáteční částí. Ministerstvo spravedlnosti chtělo tuto revizi ukončit ke konci listopadu 1951 s tím, že v průběhu revize nemělo být narušeno vyřizování běžné agendy rejstříku trestů. Podrobnější pokyny měly být sděleny vedoucím správním zaměstnancům rejstříků trestů na instruktážích v Praze. Tyto instruktáže proběhly ve dnech 19., 20. a 21. června 1951.

Po instruktáži dne 19. června 1951 zaslal dr. Müller náměstkovi Klosovi toto hlášení: „*Hlásím:*

Včera jsme provedli instruktáž vedoucích rejstříků trestů z krajů býv. země české, jak bylo naplánováno v akci revise rejstříků.

Celkem lze říci, že instruktáž měla dobré výsledky, soudruzi z krajů vřele uvítali tento způsob výměny zkušeností a výkladu našich příkazů a cílů. Bylo vidět, že řada soudruhů již na věci revise počala pracovat a že jsou rozhodnutí akci provést na svých

³⁵ Do jednoho dílu lustračního pásu bylo možné pojmout zápisy o mužích, narozených vždy ve dvou po sobě jdoucích letech, resp. zápisy o ženách, narozených v témže desetiletí. V Praze mohly oddíly pro muže obsahovat pouze jeden ročník a pro ženy jen pět po sobě jdoucích ročníků.

místech dobře. Snaha pražského vedoucího ukázat, že pracuje jen on a na venkově nemají co dělat, byla jediným trochu rušivým elementem.

Z některých diskusních příspěvků vycházelo, že předsedové krajských soudů nemají dosti porozumění pro potřebu výpomoci rejstříkům v plnění akce tam, kde tohoto je podle výnosu třeba. Jakmile bude provedena instruktáž se všemi vedoucími, tento problém přednesu podrobně s návrhy kádrovému odboru.

*Zítřka bude provedena instruktáž pro moravské soudruhy a v pátek pro Slovensko.*³⁶

V této době byl dr. Müller pověřen objednávkou generální prohlídky a opravy statisticko-účetovacích strojů. Národní podnik ARITMA tak měl naplnit alespoň část z postupu dohodnutého se SUD. Dále měly již být objednány některé potřebné části vybavení pro mechanisaci rejstříku trestů.³⁷ To se netýkalo skříní, do nichž se ukládaly kartotékové krabice, neboť ty měly být přestěhovány z dosavadních rejstříkových úřadů.

Podle archivních materiálů zachovaných v archivu náměstka dr. Karla Klose pokračovaly další práce na reorganizaci rejstříku trestů na ústřední úrovni až v září 1951. Tehdy vzniklo srovnání zahraničních úprav rejstříku trestů a následně i zpráva o dosavadním průběhu prací na reorganizaci rejstříku trestů. Podle této zprávy postupovaly uspokojivým způsobem vpřed práce pouze v krajích Jihlava, Ostrava a České Budějovice. Naopak na Slovensku se práce zastavily úplně a bylo nutné tam vyslat zvláštního pracovníka, který měl s revizí rejstříku trestů pomoci. Ostatní krajské prokuratury postupovaly pomalu a odvolávaly se na to, že od předsedů soudů nedostaly žádnou pracovní sílu. Proto dr. Müller navrhl, aby na celostátní konferenci bylo přítomným krajským prokurátorům a předsedům výslovně řečeno, že „ministerstvo má zvláštní důvody pokládat akci revise rejstříku trestů za vážnou, že naprosto není možné lhůtu nedodržet [...], že jsme neváhali včas [...] instruovat osobně všechny vedoucí a že je též třeba, aby se v krajích našla pro těch několik zbývajících týdnů taková reserva sil, aby bylo možno akci řádně dokončit.“³⁸ Rejstříkům trestů měli být dočasně přiděleni pracovníci; teprve kdyby to nebylo možné, nemělo by ministerstvo „námitek, aby pod osobní zodpovědností vedoucích byla nařízena placená práce přes čas.“³⁹

Kromě toho se v říjnu 1951 zkomplikovala i situace ohledně strojů pro rejstřík trestů. ARITMA sice již nainstalovala nové stroje na pracovištích SUD v Kladně, ale nebyla v nejbližších měsících schopna zajistit úpravu původních kladenských strojů pro rejstřík trestů. Náměstek Klos měl proto intervenovat u vládní dislokační komi-

36 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

37 Šlo zejména o tisk speciální hlavičky na osobní děrné štítky, tabulátorový papír a krabice na štítky a projednání objednávků speciálních pracovních stolů s příhrádkami nad horní deskou pro lustranty v pásech, regálů na uložení krabic se štítky a instalace patřičného elektrického vedení do místností strojovny rejstříku.

38 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

39 Tamtéž.

se, která měla rozhodnout o přidělení místností pro opravy, servis a úctovací ústředí národnímu podniku ARITMA. V této chvíli již bylo jisté, že dříve než na jaře 1952 ARITMA stroje nedodá. O výsledku Klosovy intervence nemáme žádné zprávy, lze se však domnívat, že vzhledem k postupu reorganizace rejstříku trestů v roce 1952 úspěšná nebyla. Ukázalo se však, že problémy s úpravou strojů pro rejstřík trestů nebudou jediné. V prosinci 1951 bylo dohodnuto, že při stěhování z krajů budou vedoucí rejstříků brát s sebou skříně s dosavadním rejstříkovým materiálem, umyvadla, židle, stolní lampy, psací stroje a drobné psací potřeby. V praxi však prokuratury toto vybavení rejstříkovým vedoucím nevydávaly: „přišel ke mně pracovník z Budějovic poslaný s. Dr. Urválkem a tvrdil, že skříně, ve kterých je tam dnes rejstřík uložen, soudruh prokurátor neuvolní, že je potřebuje pro okresní prokuratury. Nám, že pošle staré skříně. Proti tomu jsem se musel postavit, neboť zásadně musíme trvat na tom, aby materiál byl uložen zde v centru stejně jako dosud v rejstřících. Není možné, abychom materiál znovu pořádali do starých skříní, kde je jiné rozvržení příhrad. Jestliže v Budějovicích nyní tvrdí, že nové skříně byly do rejstříku půjčeny jen na dobu revise, pak to není správné, neboť jsem ještě před započatím revise byl v Budějovicích, skříně tam viděl a tehdejší vedoucí mě hlásila, že to jsou konečně skříně, které rejstřík měl již dávno naplánovány a na které pracovníci čekali a ukazovala mně, jak materiál pro definitivní uložení v těchto skříních rozřadili. O nějakém provisoriu, nebo o starých skříních nebyla nikdy řeč, až nyní, kdy se má rejstřík stěhovat.“⁴⁰ Dr. Müller proto žádal vydání pokynu pro prokuratury ohledně uvolnění skříní pro rejstřík trestů. Tento pokyn byl vydán dne 14. prosince 1951.

Téhož dne byl představen také návrh plánu sil pro nový rejstřík trestů soustředěný u generální prokuratury (s oddělením v Bratislavě). Přestože byl počet pracovníků rejstříku trestů v Praze plánován na 30, z hlášení vedoucích jednotlivých krajských rejstříků vyplývalo, že by bylo třeba nejméně o deset pracovníků více. Naopak plánovaný počet 13 pracovníků pro Slovensko odpovídal potřebám slovenských rejstříků. Celkový plán rejstříku trestů u generální prokuratury však počítal celkem s 55 pracovníky, z nichž 38 by působilo v Praze a 17 v Bratislavě. Dnes lze však jen těžko říci, zda byl návrh nadsazen či nikoliv. Nicméně na konci roku 1951 se množily zprávy a upozornění, že rejstřík trestů potřebuje nutně naplánovaných 33 pracovníků, aby mohl řádně pracovat. Původně zamýšlené snižování počtu pracovníků rejstříku trestů nedošlo naplnění. Důvodů bylo hned několik: hlavním z nich bylo rozšíření evidence o správní tresty, mezi další pak patřily práce na centralizaci a postupné zavádění strojového parku.

Přestože byl plán organizace centrálního rejstříku trestů schválen, vznikl na konci listopadu 1951 seznam otázek, které bylo ohledně centralizace rejstříku trestů projednat ve vedení ministerstva spravedlnosti. Šlo především o organizační poměr

40 Tamtéž.

oddělení statistiky k rejstříku trestů⁴¹, o zřízení slovenského oddělení centrálního rejstříku trestů v Bratislavě, statistiku administrativních trestů a vybavení rejstříku trestů a justiční statistiky pracovními silami. Vzhledem k tomu, že zápisy z porad vedení ministerstva spravedlnosti nejsou v archivním fondu zachovány, lze pouze z jiných, pozdějších dokumentů dovodit, že byla zvolena varianta přiřazení rejstříku trestů ke generální prokuratuře a zřízení bratislavského oddělení rejstříku trestů.

Dr. Müller také současně s hlášením o stavu přípravných prací předložil návrh prováděcího výnosu o rejstříku trestů pro prokuratury a soudy. Formuláře se na konci prosince 1951 tiskly v Publikačním ústavu ministerstva vnitra, plánování sil i materiálu bylo hotovo. Stroje od národního podniku ARITMA měly být dodány do konce roku a bylo naplánováno i přesné stěhování jednotlivých rejstříků: 2. ledna 1952 se měly stěhovat kraje Hradec Králové, Pardubice, Liberec, Jihlava a Ústí nad Labem, dne 3. ledna Karlovy Vary, České Budějovice, Plzeň, Olomouc, Ostrava a Brno a 4. ledna Uherské Hradiště. Doprava stěhovacími vozy byla bezpečně zajištěna. Sbor vězeňské stráže dokonce nabídl i ozbrojený doprovod, který ale dr. Müller odmítl. *„Naproti tomu nebylo v podstatě nic učiněno pro úpravu místností (odstranění zbytečného nábytku, vyčištění vymalování těch nejhorších prostorů) pro rejstřík. Hospodářský odbor tvrdí, že se spoléhal na pomoc četou potrestaných osob a že SVS nechce dodat tuto četou.“*⁴²

Kromě přípravy právních předpisů tedy ministerstvo spravedlnosti zajišťovalo i mnoho dalších prací spojených s centralizací rejstříku trestů. Názorně je to vidět též z přípisu pro náměstka Klose ze dne 22. prosince 1951: *„Ubytovna je hotova, práce na zasekávání elektřiky jsou v běhu; bylo zdrženo tím, že jsme se setkali s potížemi při obstarávání pracovních sil. Nevyskytnou-li se překážky závažného rázu, budou práce skončeny ve stanoveném termínu. [...] protože i tu jsme nemohli dostat potřebný počet potrestaných sil, pomůžeme si tak, že 26. t. m. nastoupí k úklidu na výpomoc naše uklízečky.“*⁴³

Reorganizační rejstříku trestů provázelo také přijetí nařízení ministrů spravedlnosti, národní obrany a vnitra č. 100/1951 Sb., o rejstříku trestů. Toto nařízení bylo vydáno nejen na základě výše uvedeného zmocňovacího ustanovení § 325 zákona č. 87/1950 Sb., trestního řádu soudního, ale také podle ustanovení § 94 zákona č. 89/1950 Sb., o trestním řízení správním. Druhé zmíněné ustanovení bylo obecným zmocňovacím ustanovením, podle něhož měli trestní řád správní provést ministři vnitra, národní bezpečnosti a financí v dohodě se zúčastněnými členy vlády. Vzhledem k úzce vymezené problematice rejstříku trestů tedy nařízení vydali mi-

41 Návrhy řešení spočívaly v přiřazení rejstříku trestů k ministerstvu spravedlnosti, což však nebylo vhodné vzhledem k nutnosti navýšit počet pracovníků tohoto ústředního úřadu, dále spojení s generální prokuraturou – v tom případě by ale musel mít rejstřík trestů vlastní statistiku, nebo ve zřízení samostatného orgánu.

42 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

43 Tamtéž.

nistři těch rezortů, kterých se týkala: ministr vnitra, spravedlnosti a národní obrany. Nařízení tak od 1. ledna 1952 nahradilo dosavadní právní úpravu stanovenou nařízením ministra spravedlnosti č. 117/1950 Sb., o rejstříku trestů.

Podle tohoto nařízení vedla rejstřík trestů generální prokuratura, jíž byly soudy a orgány státní správy povinny sdělovat všechny skutečnosti důležité pro zápis do rejstříku trestů nebo pro změnu zápisu. Do rejstříku trestů se zapisovaly tresty pravomocně uložené soudem, tresty odnětí svobody, veřejného pokárání nebo pokuty převyšující částku 1000 Kčs pravomocně uložené národními výbory, jakož i vedlejší tresty uložené vedle některého z těchto trestů. Na příkaz ministra spravedlnosti se do rejstříku trestů zapisovaly také tresty uložené soudy cizích států. Zápisy týkající se osob, které zemřely, nebo osob starších osmdesáti let se měly z rejstříku trestů odstranit.

Výpis z rejstříku trestů se vydával jen soudu nebo orgánu státní správy anebo osobě, jíž se zápis týkal, a to na žádost. Ve výpisu, vydávaného soudem nebo orgánem státní správy k účelu trestního řízení, se uváděly zápisy o všech trestech zapsaných v rejstříku trestů. V ostatních případech se ve výpisu uváděly jen zápisy o hlavních a vedlejších trestech uložených soudem při dosud nezahlazeném a) nepodmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody nebo trestu těžšímu, b) odsouzení k nápravnému opatření, byl-li tento trest nebo jeho zbytek přeměněn v trest odnětí svobody, c) podmíněném odsouzení, byl-li dodatečně nařízen výkon trestu. Obecná výjimka umožňující vydat výpis v jiných případech, než nařízení stanovilo, nebo v širším rozsahu, jestliže to vyžadoval důležitý obecný zájem, byla zachována.

Prováděcí výnos k tomuto nařízení vydal dne 26. prosince 1951 ministr vnitra Nosek. Ten se však týkal pouze evidence a statistiky správních trestů. Pro evidenci správních trestů uložených národními výbory sloužil tzv. trestní lístek, který vyhotovoval referát okresního národního výboru. Trestní lístek se následně odesílal generální prokuratuře – do Prahy nebo do Bratislavy. Trestní lístky měly tři části, které se týkaly evidence trestů, statistiky a potvrzení převzetí na generální prokuratuře.

Na ministerstvu spravedlnosti zatím vznikl a dne 2. ledna 1952 byl předložen prozatímní provozní řád v soustředěném rejstříku trestů, který ale platil v plném znění jen v Praze. Po zkušební době čtyř týdnů měl být provozní řád v případě potřeby změněn. Práce rejstříku trestů měla být rozdělena mezi evidenci, sekretariát, podatelnu, výpravnu a strojní park.

Podle hlášení dr. Müllera ze dne 4. ledna se centrální rejstřík trestů podařilo zprovoznit poměrně dobře: *„Podávám zprávu, že rejstříky trestů z českých krajů byly dnes soustředěny na Malou stranu. Přestěhování bylo provedeno bez příhod [...] Dnešního dne již vydávaly výpisy oddíly z bývalých krajských rejstříků Jihlava, Pardubice, Ústí n. L., Liberec, Hradec Králové a tyto výpisy jsou již také expedovány [...] zítra ráno budou všechna pracoviště v normálním stavu.“*⁴⁴

44 Tamtéž.

Vyhodnocení a další změny

Ústřední trestní rejstřík tedy začal fungovat od ledna 1952 při generální prokuratuře v Praze s pobočkou v Bratislavě. Plán byl takový, že krajské rejstříky budou soustředěny do Prahy a v prvních týdnech ponechány v bývalém stavu, aby se ani na chvíli nezastavila běžná agenda při vydávání výpisů a zakládání nových zápisů do evidence. Teprve pak měly být zápisy postupně pomocí mechanizace převáděny na nové řazení.

Budování ústředního rejstříku trestů se však neobešlo bez problémů. Již v březnu 1952 připravil dr. Müller⁴⁵ zprávu o problémech ve fungování rejstříku trestů. Podle této zprávy se množila kritika evidence trestů uložených národními výbory a orgány lidosprávy i ministerstvo vnitra navrhovaly tuto evidenci zjednodušit. Müller však prostor pro zjednodušování trestního lístku neviděl. Za zásadní vadu považoval skutečnost, že osoby obviněné ve správním řízení nebyly zjišťovány podle občanského průkazu a jejich osobní data nebyla zapisována do spisů a chyběla při vyplňování trestních lístků.

Toto však nebyly jediné problémy rejstříku trestů. Stroje, které měla upravit ARITMA, nebyly dodány a jejich dodávka se odsunula na neurčito. Z tohoto důvodu také rejstřík trestů přišel o pracovníky, kteří byli zaškoleni na děrování štítků na oněch strojích.

Další dokumenty o fungování rejstříku trestů po jeho centralizaci nejsou v Klosově archivu uloženy, výmluvný obrázek o realitě však podáván *plán reorganizace rejstříku trestů, oddělení Praha*⁴⁶, který připravil dr. Müller v srpnu 1952. Z tohoto dalšího plánu reorganizace rejstříku trestů je patrné, že snahy o centralizaci a mechanizaci z roku 1951 vyšly naprosto vniveč. Centrální rejstřík trestů byl jen spojením jednotlivých krajských rejstříků z českých zemí. Některé úkoly (podatelny, výpravy, písařny apod.) sice vykonával společný aparát, ale vlastní práce s evidencí odsouzených zůstávala rozdělena do krajských oddílů. To se však dalo očekávat, protože číslo označující kraj rodiště bylo jedním z hlavních kritérií vyhledávání v rejstříku. Dalším problémem byla proto složitost třídění došlých žádostí v podatelně, ale také nerovnoměrné vytížení jednotlivých pracovníků v evidenci.⁴⁷

Ve stavu, kdy nebyla možná mechanizace zpracování zápisů v rejstříku trestů a kdy vlastní rejstřík fungoval nadále jako 13 samostatných oddílů, byla naplánována nová reorganizace a revize. Taková reorganizace vyžadovala, aby *„každý lístek z počtu asi 1 a ¼ milionu byl ‘vzat do ruky’ a podává se tedy samo sebou, že rovnání bude využito i k revisi materiálu, aby stav rejstříku trestů byl dále zdokonalen, neboť*

45 Dr. Müller je v některých dokumentech označován jako zástupce rejstříku trestů, podle vlastní zprávy z března 1952 však zůstával na statistickém oddělení ministerstva spravedlnosti.

46 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

47 Některé skupiny byly méně vytíženy běžnou agendou a jiné zase množstvím materiálu. To bylo způsobeno tím, že po válce vymizela některá – zejména německá – příjmení, avšak trestní listy vedené na tato příjmení přirozeně v evidenci zůstávala.

*nikdy nelze věnovat dosti péče a času tomu, aby záznamy byly na potřebné výši.*⁴⁸ Kromě optimistických výhledů byla potřeba nové revize odůvodňována i skutečnostmi, které vyvstaly v době působení ústředního rejstříku trestů, například rozporu dat, dvojité záznamy nebo dokonce chybějící lístky.

V prvním půlroce činnosti rejstříku trestů se opět ukázalo, že legitimační čísla nejsou vhodným kritériem pro řazení a vyhledávání zápisů („*ač theoreiticky jde o věc znamenitou*“⁴⁹). Základním identifikačním údajem proto zůstávalo pohlaví. Jako další se uplatňovalo jméno osoby (protože osoba by měla být vedena v rejstříku vždy pod jedním jménem, užívalo se jméno zapsané do matrice při narození). Rodné příjmení je ostatně hlavním identifikátorem vyhledávání v rejstříku trestů i v současné době.

Plán reorganizace a revize ze srpna 1952 byl pečlivě propočten z hlediska časové i personální náročnosti, přesto se v něm lze dočíst, že „*přesně věc neznáme, ale nebude potíží, kdybychom dodatečně chtěli provést některé úpravy. Částečně plánované mechanisování rejstříku a s ním spojená zjednodušená lustrace umožní snad v budoucnu ještě soustředění do menšího počtu oddílů a zároveň ony potřebné korektury v zatížení jednotlivých pracovníků.*“⁵⁰

Další informace nejsou v archivním fondu k dispozici. Lze se proto jen domnívat, že přes veškerou snahu nebyla reorganizace rejstříku trestů spojená s jeho revizí úspěšně dokončena. Komplikací těchto procesů mohla způsobit i další změna právní úpravy, a to nejprve novelizací a jen o několik měsíců později její nahrazení novým právním předpisem.

V květnu roku 1953 bylo nařízení č. 100/1951 Sb. novelizováno nařízením ministrů spravedlnosti, národní obrany a vnitra č. 39/1953 Sb., kterým se mění nařízení o rejstříku trestů. Podle nového znění ustanovení § 2 se do rejstříku trestů zapisovaly tresty pravomocně uložené soudem a tresty odnětí svobody, veřejného pokárání nebo pokuty převyšující částku 1000 Kčs pravomocně uložené národními výbory, jakož i vedlejší tresty uložené vedle některého z těchto trestů. Došlo tak k návratu k jednomu z původních návrhů, tj. evidovat jen určité kategorie správních trestů.

Výrazně bylo zjednodušeno ustanovení § 4 odst. 2, podle něhož se ve výpisu vydaném soudem nebo orgánem státní správy k účelu trestního řízení, uváděly zápisy o všech trestech zapsaných v rejstříku trestů.⁵¹

48 NA, MSp, tzv. Klosův archiv, a. j. 31.

49 Tamtéž.

50 Tamtéž.

51 Srov. původní znění ustanovení § 4 odst. 2: Ve výpisu, který se vydává soudem nebo orgánem státní správy k účelu trestního řízení, se uvedou zápisy o všech trestech zapsaných v rejstříku trestů; jinak se ve výpisu uvedou jen zápisy o hlavních a vedlejších trestech uložených soudem při dosud nezahlazeném
a) nepodmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody nebo trestu těžšímu,
b) odsouzení k nápravnému opatření, byl-li tento trest nebo jeho zbytek přeměněn v trest odnětí svobody,
c) podmíněném odsouzení, byl-li dodatečně nařízen výkon trestu.

Ani tato úprava však neměla dlouhého trvání. Již dne 1. ledna 1954 nabylo účinnosti nařízení ministrů spravedlnosti, národní obrany a vnitra č. 103/1953 Sb., o rejstříku trestů. Rejstřík trestů podle něj i nadále vedla generální prokuratura. Podle ustanovení § 3 byli prokurátoři, soudy, orgány národních výborů a jiné veřejné orgány povinny sdělovat generální prokuratuře všechny skutečnosti důležité pro zápis do rejstříku trestů nebo pro změnu zápisu.

Do rejstříku trestů se zapisovaly tresty pravomocně uložené za trestné činy, a dále tresty odnětí svobody, nápravného opatření, veřejného pokárání a pokuty převyšující 500,- Kčs, pravomocně uložené za přestupky, jakož i vedlejší tresty uložené vedle některého z těchto trestů. Na příkaz ministra spravedlnosti se do rejstříku trestů zapisovaly také tresty uložené soudy cizích států. Stejně jako předešlá nařízení i nařízení č. 103/1953 Sb. vyžadovalo odstranění zápisů o osobách starších osmdesáti let nebo osob zemřelých.

Výpis z rejstříku trestů se zpravidla vydával jen prokurátoru, soudu, orgánu národního výboru nebo jinému veřejnému orgánu anebo osobě, jíž se zápis týká, a to na jejich žádost. Podle ustanovení § 5 se ve výpisu z rejstříku trestů uváděly tyto tresty uložené za trestné činy, pokud odsouzení nebylo zahlazeno: a) tresty odnětí svobody uložené nepodmíněně a tresty těžší, b) tresty nápravného opatření, bylo-li nápravné opatření přeměněno v trest odnětí svobody, c) tresty odnětí svobody podmíněně odložené, byl-li nařízen výkon trestu. V tomto směru tedy došlo k návratu k původní právní úpravě. Na druhou stranu byly odlišeny výpisy určené pro orgány činné v trestním řízení, neboť ustanovení § 5 odst. 2 určovalo, že ve výpisu pro prokurátora, soud, orgán národního výboru nebo jiný veřejný orgán se kromě výše uvedených trestů uváděly také a) tresty odnětí svobody nebo nápravného opatření uvedené v odstavci 1, uložené za přestupek, pokud od výkonu trestu neuplynul alespoň jeden rok, b) tresty nápravného opatření, pokud nápravné opatření nebylo ještě vykonáno, c) tresty odnětí svobody podmíněně odložené, pokud se podle zákona na pachatele nehledí, jako by nebyl odsouzen. Dále se ve výpise uváděly i všechny vedlejší tresty. A shodně s dřívější právní úpravou byla dána výjimka, podle níž bylo možné vydat výpis z rejstříku trestů, jen osvědčil-li žadatel generální prokuratuře, že to vyžaduje důležitý obecný zájem.

Evidence trestů za přestupky a možnost ukládání úhrnných trestů si vyžádala také výkladové ustanovení, podle něhož se úhrnné tresty uložené za trestné činy a přestupky posuzovaly pro účely tohoto nařízení jako tresty uložené za trestné činy.

Tato právní úprava byla účinná až do 31. srpna 1957. Od 1. září 1957 ji nahradilo nařízení ministrů spravedlnosti, vnitra a národní obrany č. 51/1957 Sb., o rejstříku trestů.

Shrnutí

Reorganizace rejstříku trestů v roce 1952 navazovala na přijetí trestních předpisů právnické dvouletky. Byť byla reorganizace rejstříku trestů připravována od

počátku roku 1950, nařízení o rejstříku trestů přijaté v červenci 1950 zamýšlené změny nepřineslo. Toto nařízení, kterým byl snížen počet oddílů trestního listu ze čtyř na dvě, bylo dále provedeno výnosem ministra spravedlnosti, který upravoval praktické otázky zápisů do trestních listů nebo vydávání výpisů.

Hlavním smyslem plánované reorganizace se stala úprava obsahu trestních listů a změna systému vedení evidence rejstříku trestů. Základním požadavkem byla mechanizace celé evidence, kterou měly umožnit statisticko-sčítací stroje od národního podniku ARITMA. Jak se později ukázalo, ARITMA nebyla schopna stroje vyrobit ani upravit stroje jiné, což vedlo v létě 1952 k přehodnocení požadavku na mechanizaci rejstříku trestů.

Od října roku 1950 se scházela komise pro zřízení ústředního rejstříku trestů, která řešila otázky funkce rejstříku trestů a evidovaných potrestání. Pracovníci oddělení statistiky ministerstva spravedlnosti v této souvislosti připravili nejen návrh reorganizace rejstříku trestů, který se pak několikrát změnil, ale také dva zásadní referáty o problémech poskytování informací z rejstříku trestů a o problémech zápisů v ústředním rejstříku trestů. Díky těmto referátům si lze udělat dobrou představu o praktickém fungování rejstříku trestů na počátku 50. let. Referáty přitom přinesly mnoho nového i do činnosti komise. Příkladem může být zjištění, že datum narození není vhodný a spolehlivý identifikátor při vyhledávání v rejstříku trestů. Ovšem ani prosazované legitimační číslo se v praxi neosvědčilo (zejména pro neukončený proces jeho přidělování).

V průběhu plánování reorganizace rejstříku trestů se objevily také snahy o vymazání některých tzv. politicky nevhodných zápisů, které však byly jednoznačně odmítnuty. Zároveň se objevovaly další problémy ohledně úpravy strojů pro potřeby rejstříku trestů. V květnu 1951 vznikl plán reorganizace, na jehož základě byli proškoleni rejstříkoví vedoucí z celého Československa. Plán počítal s tím, že nejprve proběhne revize, při níž jednotlivé krajské rejstříky nejprve sloučí data ze zápisů tak, aby informace o každém odsouzeném byla na jednom místě, a následně prověří data obsažená v trestních listech. Tyto práce bohužel nepostupovaly podle plánu a na Slovensku ztroskotaly úplně. I to byl zřejmě důvod, proč se vedení ministerstva spravedlnosti rozhodlo pro dvě samostatné pobočky rejstříku trestů v Praze a Bratislavě.

Rejstříky trestů byly z jednotlivých krajů stěhovány do Prahy na počátku ledna 1952. V téže době nabylo účinnosti nařízení o rejstříku trestů, podle něhož byl rejstřík trestů centralizován a vedla jej generální prokuratura. Potíže však nastaly nejen s uvolněním vybavení (přísllovečná bitva o skříň), ale také s přípravou prostor pro centrální rejstřík trestů. Statisticko-sčítací stroje nebyly dodány vůbec. Přesto jednotlivé rejstříky sloučené do ústředního rejstříku trestů začaly téměř okamžitě vykonávat běžnou agendu zápisů a vydávání výpisů.

V průběhu roku 1952 se ukázalo, že reorganizace rejstříku trestů byla vlastně jen akcí typu „kulový blesk“. V Praze se nacházelo 13 krajských rejstříků se společ-

ným administrativním aparátém, evidence však zůstávaly oddělené. Chyběly stroje i jejich obsluha, revize nebyla dokončena a v důsledku evidence trestů uložených za přestupky se evidence rozrůstala. Od mechanizace bylo upuštěno, revize však měla proběhnout i při manuálním zpracování. Právní úprava, která byla v této době velmi obecná a jen na podzákonné úrovni, na tuto situaci v podstatě nereagovala. K první změně došlo v polovině roku 1953 a na jeho konci bylo vydáno nové nařízení o rejstříku trestů.

Reorganisation des Strafregisters oder „die Schlacht um Schränke“

Das Ziel dieses Artikels ist die Vorbereitung der Reorganisation des Strafregisters am Anfang der 50er Jahre zu erklären. In diesem Hinblick geht der Artikel aus den so genannten Klos-Archiv-Materialien (Nationalarchiv) aus. Das Strafregister ist ein wichtiges Register, der die Angaben über verhängten Strafen beinhaltet. Im Focus dieses Artikels sind demnach nicht nur die Rechtsvorschriften, die das Strafregister geregelt haben, sondern auch alle die Schritte, die das Justizministerium unternehmen musste, um das Strafregister in der Tschechoslowakei zu zentralisieren.

The reorganisation of criminal records database, or „Struggle for filing cabinets“

The goal of this paper is to clarify the preparations to reorganise criminal records database at the beginning of 1950s. In this regards, the study is based on the so-called Klos archive stored in National Archives. The criminal records database is an important tool that contains all information on penalties and punishments. The paper does not follow only legal regulations on saving criminal records, but it also analyses all steps the Ministry of Justice had to undertake to centralise the criminal records database in Czechoslovakia.